

ฐานข้อมูลปราชญ์ชาวบ้าน/
ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ประจำปีงบประมาณ 2568

จัดทำโดย

สำนักงานปลัด เทศบาลตำบลสมเด็จเจริญ
งานพัฒนาชุมชน
เทศบาลตำบลสมเด็จเจริญ

ปราชญ์ชาวบ้าน

ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำภูมิปัญญาไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบความสำเร็จสามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้เหมาะสม
ประเภทของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญาไทย แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ชชาติ และระดับท้องถิ่น

1. **ภูมิปัญญาระดับชาติ** เป็นภูมิปัญญาที่พัฒนาสังคมไทยให้รอดพ้นจากวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ในอดีต เช่น การกอบกู้เอกราชโดยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และการเสียแผ่นดินบางส่วนของประเทศไทย ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อรักษาเอกราชชาติไทย ทำให้ประเทศไทยไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตกในยุคล่าอาณานิคม หรือจักรวรรดินิยม

2. **ภูมิปัญญาท้องถิ่น** หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน คือสิ่งที่แสดงความรู้ความคิดและการกระทำของบรรพบุรุษของเรา เพื่อที่ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

.....

สัจจะตามธรรมชาติเป็นธรรมชาติของมนุษย์แต่ละคน แม้ว่ามนุษย์ที่อยู่ร่วมกันจะมีข้อจำกัดภายในจิตใจตนเองต่างระดับกันก็ตาม หากได้รับแรงกดดันเพิ่มมากยิ่งขึ้น ถึงระดับหนึ่งย่อมหวนกลับมาค้นหาความจริงจากธรรมชาติที่มีอยู่แล้วในจิตใจตนเอง

ช่วงที่ผ่านมา มนุษย์ค้นหาคำรู้จะลึกลงไปในธรรมชาติซึ่งอยู่นอกตัวเอง ไม่เพียงเท่านั้นสิ่งซึ่งเชื่อว่าเป็นความรู้ แท้จริงแล้วก็คือเครื่องมือที่มนุษย์นำมาใช้ค้นหาข้อมูลเพื่อต้องการรู้ความลับจากทุกสิ่งทุกอย่าง โดยที่หวังว่าจะนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสนองความต้องการให้ชีวิตแต่ละคนอยู่ได้ ลงได้มีความโลภคงหยุดได้ยาก ดังนั้นวิธีการเปลี่ยนแปลงจึงเลยขอบเขตของความพอดี โดยที่ด้านหนึ่งนำมาสนองความสะดวกสบายแก่ตนเอง ส่วนอีกด้านหนึ่งนำมาใช้เป็นเครื่องมืออมเมาเพื่อหวังหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง

ประเด็นหลังที่ได้กล่าวมาแล้ว นับเป็นสิ่งอันตรายอย่างยิ่ง ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากเส้นทางดังกล่าว น่าจะนำไปสู่การฆ่าฟันกันเองของเพื่อนมนุษย์ได้ไม่ยาก

ช่วงหลังๆ สังคมเกิดแรงกดดันจากสภาพที่กล่าวมาแล้ว เพิ่มองศาความรุนแรงสูงขึ้นเป็นลำดับ มีผลทำให้กลุ่มหนึ่งซึ่งรู้สึกได้ก่อน เริ่มหวนกลับมาองสู่อีกด้านหนึ่งที่สังคมมนุษย์เคยมีมาแล้วแต่อดีต ทั้งนี้และทั้งนั้นเนื่องจากพบความจริงว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ซึ่งธรรมชาติมอบมาให้ตั้งแต่ช่วงเริ่มแรก ได้ถูกมนุษย์ด้วยกันเองซึ่งยืนอยู่อีกด้านหนึ่งครอบงำทำลาย ทำให้วิถีการดำเนินชีวิตจำต้องพบกับภาวะสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งนี้และทั้งนั้นหากมองเห็นได้ลึกซึ้งถึงระดับหนึ่ง คงพบความจริงว่าแท้จริงแล้วรากฐานดั้งเดิมของสติปัญญาซึ่งเคยมีมาแล้วในอดีต จำต้องสูญเสียไป โดยที่วิญญาณความรักแผ่นดินอันเป็นถิ่นเกิด อีกทั้งถือเป็นบ่อเกิดของจิตสำนึกรับผิดชอบ จำต้องถูกทำลาย จากผลดังกล่าว มาถึงช่วงหลังๆ ได้เริ่มมีผู้คนกล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ถ้าจะให้อธิบายความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นออกมาเป็นคำพูดหรือตัวอักษรคงเป็นไปได้ยาก ที่จะสามารถสะท้อนภาพให้เห็นเป็นความจริง ในเมื่อของจริงมีอยู่แล้วในรากฐานจิตใจมนุษย์แต่ละคนมาโดยกำเนิด นอกจากนั้นการจะเกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องนี้ หาใช่อ่านจากหนังสือหรือฟังจากคนพูดไม่

หากกล่าวถึงผลการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ก่อนอื่นควรกล่าวฝากไว้ว่า เรื่องนี้รู้ได้เฉพาะตัว ถ้าผู้สนใจสามารถเปิดร่างกาย จิตใจ ให้เป็นอิสระภาพ

การที่จะรู้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้ง แต่ละคนควรมีวิญญาณความรักพื้นดิน เริ่มต้นเน้นความสำคัญพื้นดินถิ่นเกิดของคน จากพื้นฐานภายในจิตใจดังกล่าว หากนำมาใช้ในการมุ่งมั่นทำงานทุกสิ่งทุกอย่าง โดยคำนึงถึงความสุขของตนร่วมกับเพื่อนมนุษย์ทุกคนอันพึงได้รับประโยชน์

จากรากฐานจิตใจที่เข้มแข็งหลังจากพบปัญหาอย่างหลากหลาย มีความแกร่งกล้าในการต่อสู้กับความทุกข์ที่อยู่ในใจตนเองให้มันคงอยู่ได้ แทนที่จะรู้สึกท้อแท้สิ้นหวัง

วิถีทางดังกล่าวย่อมมีผลส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นลึกซึ้งยิ่งขึ้น แม้การนำเรื่องนี้มาพูดมาเขียน แท้จริงแล้วเป็นเพียงสิ่งสมมติเท่านั้น ส่วนที่เป็นของจริงน่าจะเกิดจากใจอีกทั้งมีการสั่งสมเอาไว้ในใจ ย่อมมีผลช่วยให้เกิดการรู้ความจริงได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

รากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่ที่ไหน?

สัจธรรมได้บ่งชี้ไว้อย่างชัดเจนแล้วว่าชีวิตมนุษย์เกิดมาจากพื้นดิน การดำรงอยู่ของมนุษย์บนพื้นฐานการพึ่งพาตนเอง ย่อมมีการเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างเน้นความสำคัญสิ่งที่อยู่ในระดับพื้นดิน หลังจากชีวิตมนุษย์ตายไปแล้ว ก็จะไปคืนสู่พื้นดินเป็นวัฏจักร

แม้ระหว่างที่ชีวิตดำรงอยู่ ย่อมเริ่มต้นจากการอาศัยพื้นดินเป็นผู้เลี้ยงดูในขณะที่ยังพึ่งตนเองไม่ได้ หลังจากเรียนรู้ต่อไประยะหนึ่งรากฐานจิตใจย่อมมีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นจึงมุ่งมั่นทำงานเพื่อสนองคุณประโยชน์แก่พื้นดิน ทุกสิ่งทุกอย่างมีวิธีการเปลี่ยนแปลงหมุนวนเป็นวัฏจักร โดยอาศัยเงื่อนไขที่อยู่ในจิตใจมนุษย์เองร่วมกับเงื่อนไขภายในกระบวนการสิ่งแวดล้อม

จากภาพรวมทั้งหมดสะท้อนให้เห็นว่าวิญญาณความรักของชีวิตมนุษย์ที่มีผลตอบสนองให้มนุษย์อยู่รอดต่อไปได้ตลอดในระหว่างการดำรงชีวิตอยู่ จึงขึ้นอยู่กับความรักที่มอบให้กับพื้นดินเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุด

อนึ่ง ในเมื่อมนุษย์มีวิญญาณที่มีผลผูกมัดกับสิ่งภายนอก ดังนั้นความรักพื้นดินจึงไม่ได้หมายความว่าแต่เพียงพื้นดินที่รองรับการดำรงชีวิตของมนุษย์เท่านั้น หากมองได้ลึกซึ้งลงไปถึงอีกระดับหนึ่ง ควรรู้ว่าพื้นดินตามความหมายเรื่องนี้ หมายถึงพื้นดินที่อยู่ในจิตใจมนุษย์เอง

อีกประการหนึ่งมนุษย์ไม่ได้มีเพียงคนเดียวในโลก หากมีการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน ดังนั้นจึงต้องมีใจรักกัน ดังที่กล่าวมาถึงช่วงนี้แล้วควรจะมองเห็นเงื่อนไขต่อไปได้อีกว่า พื้นดินคือสื่อความรัก ซึ่งทำให้มนุษย์ที่อยู่ร่วมกัน สามารถมีกระแสน้ำใจที่สื่อถึงกันได้อย่างเป็นธรรมชาติ

จากพื้นฐานความรักดังกล่าวมาแล้ว น่าจะสะท้อนให้เห็นอีกประเด็นหนึ่งได้ว่า นอกจากความรักระหว่างกันของมนุษย์ที่ดำรงชีวิตอยู่ในท้องถิ่นเดียวกันแล้ว วิญญาณความรักของมนุษย์ยังสามารถสานต่อไปถึงทุกสิ่งทุกอย่าง อันเป็นสมบัติติดพื้นดินร่วมกับชีวิตตนเอง แม้นำมาใช้ประโยชน์ย่อมรู้คุณค่าจึงไม่ทำให้มีผลทำลายสิ่งเหล่านั้น

ณ จุดที่กล่าวมาแล้ว น่าจะเป็นศูนย์รวมของการอนุรักษ์ร่วมกับการพัฒนาให้สามารถมีทั้งการนำมาใช้ประโยชน์และการดำรงอยู่ได้ นอกจากนั้น เช่นเดียวกับความรักพื้นดิน ที่หมายถึงพื้นดินซึ่งอยู่ใน

จิตใจมนุษย์ ศูนย์รวมการใช้ประโยชน์กับการอนุรักษ์ ย่อมอยู่ในใจมนุษย์คนเดียวกัน ตรงกับสัจธรรมที่บ่งชี้ไว้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีศูนย์รวมอยู่ในใจมนุษย์ทั้งหมด

เหตุที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกทำลาย

ภายในกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งมนุษย์มีการเดินทางติดต่อถึงกันทั่วโลกสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น เริ่มต้นจากสภาพของท้องถิ่นในเขตร้อนมีสรรพสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์ต้องการนำมาใช้ประโยชน์อย่างหลากหลาย นับตั้งแต่สิ่งมีชีวิตทั้งในด้านพืชและสัตว์รวมถึงมนุษย์ซึ่งเป็นคนท้องถิ่นร่วมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นนี้แต่ดั้งเดิมมา ได้เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าคนยุคนั้นยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากนั้นยังมีจิตสำนึกรับผิดชอบที่จะรักและหวงแหนแผ่นดินถิ่นเกิดรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งเป็นสมบัติติดแผ่นดิน ส่วนคนในภาคอื่นนอกเหนือจากเขตร้อน ได้ให้ความสนใจจุดนี้ จึงมีการออกมาล่าดินแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนเหล่านี้มิได้มองข้ามความสำคัญของการล่าจิตใจมนุษย์ ซึ่งเป็นคนท้องถิ่นเพื่อให้ตกเป็นทาส โดยหวังว่าจะเข้ามาถือครองทรัพยากรต่างๆ ได้สะดวก ซึ่งไม่เพียงเท่านั้น การล่าวิญญานความรักของคนท้องถิ่นยังสามารถครอบงำทำให้คนเหล่านี้ตกเป็นเครื่องมือรับใช้ผลประโยชน์พวกตน ซึ่งถ้ามองว่า มองเห็นคนเป็นวัตถุก็ไม่น่าจะมีผิด

ดังนั้นหากมองย้อนกลับไปยุคประวัติศาสตร์ เราจะพบความจริงว่า คนจากถิ่นอื่นได้เข้ามาใช้กลยุทธ์ เพื่อครอบครองแผ่นดิน ซึ่งมีทั้งล่อหลอกและบังคับ

การบังคับ หมายถึงใช้กำลังคนพร้อมอาวุธเข้ามาบุกรุก ส่วนการล่อหลอก คือการใช้วิธีทางรัฐศาสตร์และการเมือง รวมถึงเศรษฐกิจ เพื่อให้จิตใจคนท้องถิ่นจำต้องตกเป็นเหยื่อ เริ่มต้นจากการนำผลิตผลทางเทคโนโลยี ที่เรียกกันว่าสมัยใหม่เข้ามาครอบงำ ทำให้คนท้องถิ่นตกเป็นทาส ค่านิยมที่เรียกว่าทันสมัย ดังเห็นได้ กระแสอิทธิพลที่กล่าวถึงซึ่งมีความลึกซึ้งถึงรากฐานจิตใจ ได้เข้ามาถือครองแผ่นดินให้เห็นได้ชัดเจนจนถึงปัจจุบันนี้

ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดผ่านสื่อทุกรูปแบบไปจนกระทั่งตัวสื่อเอง ซึ่งแท้จริงแล้วก็คือคนท้องถิ่น รวมถึงรูปวัตถุซึ่งเป็นรูปแบบต่างๆ ที่อยู่บนพื้นฐานท้องถิ่น

อนึ่งสิ่งสำคัญที่สุดน่าจะได้แก่ ระบบการจัดการศึกษา ซึ่งทุกวันนี้มีกระแสอิทธิพลแทรกซึมผ่านระบบนี้ เข้ามาทำลายรากฐานการพึ่งตนเอง อันถือเป็นสัจธรรมของชีวิตคนท้องถิ่นให้จำต้องอ่อนแอลงอย่างมาก

ความอ่อนแอที่เกิดขึ้นกับรากฐานคนท้องถิ่นนี้เอง มีผลทำให้พึ่งตนเองได้ยากยิ่งขึ้น จึงตกเป็นทาสอิทธิพลวัตถุข้ามชาติ ซึ่งนับวันฝังลึกลงไปจนกระทั่ง แม้มองที่อิทธิพลวัตถุที่เกิดบนแผ่นดินเดียวกัน ก็ยังเห็นว่าถูกเจือปน แทรกแซงไว้ด้วยอิทธิพลต่างชาติอยู่ในระดับที่ลึกซึ้ง อีกทั้งยังมีการโฆษณาข้อมูลในลักษณะบิดเบือนความจริงด้วยว่า เป็นผลิตผลที่เกิดขึ้นบนผืนแผ่นดินท้องถิ่น หากใครมีปัญหาแล้วลึกลงไปถึงจุดหนึ่งย่อมพบเงื่อนไขที่แฝงอยู่ภายใต้สิ่งเหล่านั้นได้ไม่ยาก

แม้กระทั่งการท่องเที่ยว ซึ่งแท้จริงแล้วหากมองให้ลึกซึ้งถึงรากฐาน สำหรับผู้ที่ยังมีปัญญาท้องถิ่นหลงเหลืออยู่บ้างคงรู้ได้ว่า มีวัตถุประสงค์ต้องการปลูกฝังวิญญานความรักให้คนท้องถิ่นมีจิตสำนึกรักแผ่นดิน

หากทุกวันนี้ การที่จิตวิญญานคนท้องถิ่นส่วนใหญ่ถูกทำลายอย่างลึกซึ้ง มีผลทำให้ได้รับการแปลสภาพมาใช้เป็นเครื่องมือหาเงินจากคนต่างชาติ ซึ่งแท้จริงแล้วหากใครมองได้ลึกซึ้งถึงคุณค่าของแผ่นดินย่อมรู้ได้ว่า คือกระบวนการนำวิญญานคนต่างชาติเข้ามาเรียนรู้ความจริง ซึ่งก้าวต่อไปก็คงถือครองแผ่นดินไทยไว้ได้ทั้งหมด

ในเมื่อด้านหนึ่งหย่อนยาน อีกด้านหนึ่งย่อมเข้ามาแทนที่ เช่น สัจธรรมซึ่งคนยุคก่อนเคยกล่าวฝากไว้ว่า น้ำน้อยย่อมแพ้ไฟ ดังนั้นถ้าไม่มองคนว่าเป็นวัตถุ หากรู้ว่าเป็นชีวิตที่มีวิญญาน ซึ่งการมองได้ย่อม

เกิดบุคคลผู้มีวิญญานความเป็นคนท้องถิ่น ย่อมรู้ได้ว่าในสภาพปัจจุบัน สังคมไทยกำลังตกอยู่ในสภาพรับกรรมทั้งชั้นทั้งล่อง

เมื่อก้าวถึงประเด็นการทำลายรากฐานคนท้องถิ่น หากมองไปสู่ออนาคตย่อมสามารถคาดการณ์ได้ชัด ทั้งนี้และทั้งนั้นเป็นเพราะเห็นว่า ชนรุ่นหลังที่มีชีวิตเติบโตตามมา รากฐานความเข้มแข็ง กำลังถูกทำลายตั้งแต่อายุน้อยไม่มากนัก หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวว่า ตั้งแต่ลี้มตาตุโลกก็ได้พบสภาพแวดล้อมซึ่งถูกรบครองโดยอิทธิพลข้ามชาติเอาไว้ชัดเจนแล้ว ซึ่งคนลักษณะนี้อยู่ในสภาพลืมนั่น จึงไม่อาจถ่ายทอดข้อมูลจากอดีต ให้ชนรุ่นหลังมีโอกาสเรียนรู้ความจริงว่าชีวิตตนเองมีความเป็นมาอย่างไร

ดังนั้นหลังจากคนเหล่านี้เติบโตขึ้นมาแล้ว ย่อมตกอยู่ในสภาพเสพติดอิทธิพลวัตถุข้ามชาติ หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความมีชาติตระกูลหรือเผ่าพันธุ์ของคนในสังคมกำลังถูกทำลายโดยสงครามเย็น

ข้อขัดข้องในการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น

เท่าที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดภายในภาพรวมเราจะเห็นได้ว่า ตั้งแต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นเคยมีอยู่ในรากฐานจิตใจคนไทยมาแต่อดีต แต่เป็นเพราะอิทธิพลข้ามชาติทางวัตถุที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านจากด้านบนลงมาถึงด้านล่าง วิธีทางดังกล่าว ทางผ่านจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจจับตามองเพื่อแก้ไขปัญหาก หากปิดตรงนั้นได้

อย่างไรก็ตามมีแง่คิดสองด้าน ด้านหนึ่งได้แก่คนที่ขึ้นไปอยู่ด้านบน ซึ่งจริงอยู่ย่อมไม่มีพื้นฐานเนื่องจากพื้นฐานอยู่ด้านล่าง ดังนั้นจึงช่วยให้มองเห็นสัจธรรมว่า ถ้าคิดแก้ด้านบนต้องมุ่งแก้ด้านล่าง แต่ในขณะนี้ รากฐานซึ่งถูกทำลายย่อมทำให้ทุกคน ยิ่งเป็นคนระดับล่างซึ่งเป็นความหวัง ชาติความอดทน มีผลทำให้ถ้าจะปิดด้านบน ด้านล่างจะทนได้หรือเปล่า

กลับอีกประเด็นหนึ่ง คนที่ขึ้นไปอยู่ด้านบน สืบเนื่องมาจากรากฐานถูกทำลายยิ่งกว่าคนด้านล่าง ยิ่งขึ้นไปอยู่ที่สูงก็ยิ่งหลงอำนาจ หลงประโยชน์ส่วนตน และหลงความมีพรรคพวกหนักมากยิ่งขึ้น ถ้าจะหวังให้คนด้านบนเสียผลประโยชน์หรือชะลออิทธิพลวัตถุข้ามชาติเข้ามาทำร้ายวิญญานความเป็นไทยแก่ตนเอง ของคนทั้งชาติก็คงยากที่จะทำได้

โอกาสที่คนไทยระดับล่างจะฟื้นตัว

ในปัจจุบันแม้ความทุกข์และความหวังโยที่เกิดจากการสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่น จะเกิดจากคนบางกลุ่มและเกิดจากด้านล่างขึ้นไปก่อน แต่ก็ยังเป็นด้านเดียวในขณะที่ด้านบนยัง ปากว่าตาขีบ โดยการพูดคล้อยตามกระแสจากด้านล่าง แต่ในทางปฏิบัติไม่ได้ทำจากความจริงใจ

ตัวอย่างที่ใคร่หยิบยกมาไว้ในโอกาสนี้ได้แก่ ขณะนี้ผู้ถืออำนาจในการจัดการประเทศ ตั้งแต่ระดับบนลงมาถึงจุดหนึ่ง ต่างก็พูดกันว่ามีนโยบายจะสร้างชุมชนเข้มแข็ง หากทวนกลับมาองอีกด้านหนึ่ง ย่อมเกิดคำถามขึ้นในใจว่า ในขณะที่รากฐานจิตใจคนยังถูกทำลายหนักมากยิ่งขึ้น แล้วเราจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้อย่างไร

สิ่งที่กล่าวมาแล้วทำให้จับได้ว่า ปากอย่างใจอย่าง ซึ่งคนที่มิจิตใจสระย่อมมองเห็นได้ไม่ยาก ยิ่งในแวดวงการจัดการศึกษาด้วยแล้ว ในขณะนี้อาจพูดได้ว่า ทุกวันเวลานาทีมีกระแสทำลายรากฐานเยาวชนไทย ให้อ่อนแอลงไปเรื่อยๆ ซึ่งก็เท่ากับผลิตคนออกมาเป็นทาสรับใช้ได้อย่างเห็นได้ชัด แล้วเราจะไฝฝินหาความเป็นตัวของตัวเอง ให้คนไทยเติบโตขึ้นมาด้วยความภูมิใจในแผ่นดินอย่างไรได้อีก

บนพื้นฐานปากว่าตาขีบ ของคนที่ขึ้นไปอยู่ด้านบนเราจะอ่านความจริงได้จากการปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีเหตุการณ์คนระดับพื้นดินเดือดร้อน เรียกร้องเจรจาขอแก้ไขปัญหาก คนด้านบนมีแต่ความหวาดระแวงและมองไปในแง่ร้าย ยิ่งกว่านั้นนิสัยโทษมือที่สาม ยังไม่สูญหายไปไหนนับตั้งแต่เหตุการณ์คอมมิวนิสต์รุนแรงเมื่อประมาณเกือบ 30 ปีมาแล้ว ซึ่งความจริงปัญหามือที่สามเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อเกิด

เหตุการณ์ขึ้นย่อมมีกระแสที่มาสืบทอดขยาย อย่างที่พูดกันว่าบานปลายออกไปเรื่อยๆ ถ้าจะกล่าวหาว่ามีมือที่สาม ก็คงจะมีมือที่สี่ มือที่ห้า ต่อไปเรื่อยๆ เพราะเรื่องนี้เป็นเพียงกิ่งแขนง

ปัญหามือที่สาม หรือมือที่เท่าไรก็ตามจะแก้ได้ไม่ยากถ้าหวนกลับมาพิจารณาที่ใจตัวเอง แล้วกลัรับสารภาพว่า ตัวเราต่างหากที่ไม่อาจเข้าถึงใจคนข้างล่าง ซึ่ง ณ จุดนี้มีหลักปฏิบัติที่กล่าวไว้ชัดเจนว่า หากแต่ละคนที่ขึ้นไปอยู่ด้านบนไม่เอาความอยากเข้าไปใส่ ขอให้เติบโตขึ้นไปอย่างเป็นธรรมชาติ นอกจากนั้น ควรตระหนักได้ว่า จิตใจมนุษย์ไม่ใช่เหล็กไหล ถ้าให้ใจตนเองจนถึงที่สุดแล้ว ย่อมเข้าถึงได้ทุกคน และ ณ จุดนี้ บุคคลผู้ปฏิบัติได้ ย่อมสรุปได้เองว่า ในโลกนี้ไม่มีใครเลยที่ไม่ใช่คนดี

ภูมิปัญญาชาวบ้าน

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้อง หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ

ความรู้เหล่านี้สอนให้เด็กเคารพผู้ใหญ่ มีความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่และผู้มีพระคุณ มีความเอื้ออาทรต่อคนอื่น รู้จักช่วยเหลือแบ่งปันข้าวของของตนให้แก่ผู้อื่น

ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่มีคุณธรรม สอนให้คนเป็นคนดี สอนให้คนเคารพธรรมชาติ รู้จักพึ่งพาอาศัยธรรมชาติโดยไม่ทำลาย ให้เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และคนที่ล่วงลับไปแล้ว

ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้เรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า ทอเสื่อ การสานตะกร้าและเครื่องใช้ด้วยไม้ไผ่ ด้วยหวาย การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องมือทางการเกษตร

นอกจากนั้น ยังมีศิลปดนตรี การฟ้อนรำ และการละเล่นต่าง ๆ การรักษาโรคด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การใช้ยาสมุนไพร การนวด เป็นต้น

ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบันด้วย คือ

การอนุรักษ์ คือ การบำรุงสิ่งที่ตั้งงามไว้

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ตั้งงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย

การประยุกต์ คือ การปรับ หรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบูชาต้นไม้ เพื่อให้คนร่วมมืออนุรักษ์ป่า

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ซึ่งได้เรียนรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้อง และผู้มีความรู้ในชุมชน

ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เป็นแนวทาง หลักเกณฑ์ วิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนอื่น ความสัมพันธ์กับผู้ล่วงลับไปแล้ว กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และกับธรรมชาติ

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นความรู้ที่มีคุณธรรม สอนให้คนเคารพผู้อื่น เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เคารพธรรมชาติ พึ่งพาอาศัยธรรมชาติโดยไม่ทำลาย

ความเชื่อเรื่องผี มีความหมายถึงเกณฑ์ที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดมา การละเมิดกฎเกณฑ์นั้นจึงเรียกว่า ผิดผี ต้องมีการขอขมา และมีการลงโทษ โดยคนเฒ่าคนแก่ ซึ่งเป็นตัวแทนของบรรพบุรุษเป็นผู้แนะนำและดำเนินการ เช่น ประเพณีสอนให้คนหนุ่มสาวที่ยังไม่แต่งงานไม่ให้ถูกเนื้อต้องตัวกัน เป็นการป้องกันมิให้กระทำเกินกว่าสมควร ถ้าหากใครทำผิด ก็เรียกว่า ผิดผี ต้องมีการ “เสียผี” คือ มีการชดใช้การกระทำผิดนั้น

ภูมิปัญญาชาวบ้านยังมีเรื่องประเพณีต่าง ๆ ซึ่งทำให้ชุมชนร่วมใจกันทำกิจกรรม ที่เป็นการรื้อฟื้นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น งานบุญตามเทศกาล งานพิธีการเกิด การสู่ขวัญ การแต่งงาน และงานศพ เป็นต้น

ความรู้ในเรื่องการทำมาหากินมีอยู่มาก เช่น การทำนาทำไร่ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การจับปลา จับสัตว์ การทำเครื่องมือทางเกษตร การทำเครื่องใช้ การจักสานด้วยไม้ไผ่หรือด้วยหวาย การทอผ้า ทั้งผ้าฝ้ายและผ้าไหม ซึ่งมีลวดลายที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความคิดของชาวบ้าน การทำเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลักไม้และหิน ซึ่งจะพบเห็นได้จากโบราณสถานและในพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ

นอกจากนั้น ยังมีการรักษาโรคแบบพื้นบ้าน จะด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ การใช้สมุนไพร การนวด และวิธีการอื่น ๆ

ภูมิปัญญาชาวบ้านยังมีอยู่ในหมู่บ้านในชนบท แม้ว่าบางส่วนจะหายไป เลิกไปหรือถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น หลายแห่งมีวิธีการใช้ความรู้เหล่านี้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งมีวิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ คือ

การอนุรักษ์ คือ การรักษาความรู้ที่ดั้งเดิม เช่น ประเพณีต่าง ๆ หัตถกรรม และคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นความรู้ที่ดั้งเดิมต่าง ๆ ที่สูญหายไป เลิกไป หรือเปลี่ยนไปให้กลับมาเพื่อยังประโยชน์ให้ผู้คนสมัยนี้ เช่น การฟื้นฟูดนตรีไทย การฟื้นฟูการเกษตรผสมผสาน ซึ่งปู่ย่าตายายเคยทำมาก่อน การฟื้นฟูประเพณีการผูกเสี่ยว หรือการผูกมิตรในภาคอีสาน เพื่อทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน หรือชาวบ้านกับข้าราชการ

การประยุกต์ คือ การปรับความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนไป เช่น การประยุกต์การบวชมาเป็นการบวชต้นไม้ เพื่อให้เกิดสำนึกการอนุรักษ์ธรรมชาติ รักษาป่ามากยิ่งขึ้น การประยุกต์ประเพณีการทำบุญข้าวเปลือกที่วัด มาเป็นการสร้างธนาคารข้าว เพื่อช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลน การประยุกต์ดนตรีไทยกับดนตรีสมัยใหม่ หรือการร้องรำต่าง ๆ

การสร้างใหม่ คือ การคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ที่สัมพันธ์กับความรู้ดั้งเดิม เช่น การประดิษฐ์โปงลาง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งในภาคอีสาน มีลักษณะคล้ายกับขลุ่ยแต่แตกต่างทั้งรูปแบบและเสียง การคิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยอาศัยคุณค่าความเอื้ออาทรที่ชาวบ้านเคยมีต่อกัน มาหารูปแบบใหม่ เช่น การสร้างธนาคารข้าว ธนาคารโคกระบือ การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

คำว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในวิถีที่ดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วน ๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี

ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งแวดล้อม

ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสมดุล ที่เคารพกันและกัน ไม่ทำร้ายทำลายกัน ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติชุมชนดั้งเดิมจึงมีกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน มีคนเฒ่าคนแก่ เป็นผู้นำคอยให้คำแนะนำตักเตือน ตัดสิน และลงโทษหากมีการละเมิด ชาวบ้านเคารพธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า เขา ข้าว แดด ลม ฝน โลก และจักรวาล ชาวบ้านเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว

ภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ที่มีคุณธรรม เป็นความรู้ที่มีเอกภาพของทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นความรู้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างสัมพันธ์กันอย่างมีความสมดุล เราจึงยกย่องความรู้ชั้นสูงส่งอันเป็นความรู้แจ้งในความจริงแห่งชีวิตนี้ว่า “ภูมิปัญญา”

ความคิดและการแสดงออก

เพื่อจะเข้าใจภูมิปัญญาชาวบ้าน จำเป็นต้องเข้าใจความคิดของชาวบ้านเกี่ยวกับโลกหรือที่เรียกว่าโลกทัศน์ และเกี่ยวกับชีวิตหรือที่เรียกว่า ชีวิตทัศน์ สิ่งเหล่านี้เป็นนามธรรมอันเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงกับการแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรม

แนวคิดเรื่องความสมดุลของชีวิต เป็นแนวคิดพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน การแพทย์แผนไทยหรือที่เคยเรียกกันว่า การแพทย์แผนโบราณ นั้นมีหลักการว่า คนมีสุขภาพดีเมื่อร่างกายมีความสมดุลระหว่างธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ คนเจ็บไข้ได้ป่วยเพราะธาตุขาดความสมดุล จะมีการปรับธาตุ โดยใช้ยาสมุนไพรหรือวิธีการอื่น ๆ คนเป็นไข้ตัวร้อน หมดยาพื้นบ้านจะให้ยาเย็นเพื่อลดไข้ เป็นต้น

การดำเนินชีวิตประจำวันก็เช่นเดียวกันชาวบ้านเชื่อว่าต้องรักษาความสมดุลในความสัมพันธ์สามด้าน คือ

ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านในชุมชน ความสัมพันธ์ที่ดี มีหลักเกณฑ์ที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนมา เช่น ลูกควรปฏิบัติอย่างไรกับพ่อแม่ กับญาติพี่น้อง กับผู้สูงอายุ คนเฒ่าคนแก่ กับเพื่อนบ้าน พ่อแม่ควรเลี้ยงดูลูกอย่างไร ความเอื้ออาทรต่อกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะในยามทุกข์ยากหรือมีปัญหา ใครมีความสามารถพิเศษก็ใช้ความสามารถนั้นช่วยเหลือผู้อื่น เช่น บางคนเป็นหมอยาก็ช่วยดูแลรักษาคนเจ็บป่วยไม่สบายโดยไม่คิดค่ารักษา มีแต่เพียงการยกครู หรือการรำลึกถึงครูบาอาจารย์ที่ประสาทวิชาให้เท่านั้น หมอยาต้องทำมาหากินโดยการทำนาทำไร่ เลี้ยงสัตว์เหมือนกับชาวบ้านอื่น ๆ บางคนมีความสามารถพิเศษด้านการทำมาหากิน ก็ช่วยสอนลูกหลานให้มีวิชาไปด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในครอบครัวในชุมชน มีกฎเกณฑ์เป็นข้อปฏิบัติและข้อห้ามอย่างชัดเจน มีการแสดงออกทางประเพณี พิธีกรรมและกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น

ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ผู้คนสมัยก่อนพึ่งพาอาศัยธรรมชาติแทบทุกด้าน ตั้งแต่อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่พัฒนาก้าวหน้าเหมือนทุกวันนี้ ยังไม่มีระบบการค้าแบบสมัยใหม่ ไม่มีตลาด คนไปจับปลาล่าสัตว์ เพื่อเป็นอาหารไปวัน ๆ ตัดไม้เพื่อสร้างบ้าน และใช้สอยตามความจำเป็นเท่านั้น ไม่ได้ทำเพื่อการค้าชาวบ้านมีหลักเกณฑ์ในการใช้สิ่งของในธรรมชาติไม่ตัดไม้อ่อน ทำให้ต้นไม้ในป่าขึ้นแทนต้นที่ถูกตัดไปได้ตลอดเวลา

ชาวบ้านยังรู้จักสารเคมี ไม่ใช่ยาฆ่าแมลง ฆ่าหญ้า ฆ่าสัตว์ ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี ใช้สิ่งของในธรรมชาติให้เกื้อกูลกัน ใช้มูลสัตว์ ไปไถไถหญ้าที่เนาเปื่อยเป็นปุ๋ย ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ น้ำสะอาดและไม่เหือดแห้ง

ชาวบ้านเคารพธรรมชาติ เชื่อว่ามีเทพเจ้าสถิตอยู่ในดิน น้ำ ป่า ขา สถานที่ทุกแห่งจะทำอะไรต้องขออนุญาตและทำด้วยความเคารพและพอดีพองาม ชาวบ้านรู้คุณธรรมชาติ ที่ได้ให้ชีวิตแก่ พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนแสดงออกถึงแนวคิดดังกล่าว เช่น งานบุญพิธีที่เกี่ยวกับ น้ำ ข้าว ป่าเขา รวมถึงสัตว์ บ้านเรือน เครื่องใช้ต่าง ๆ มีพิธีสู่ขวัญข้าว สู่ขวัญควาย สู่ขวัญเกวียน ทางอีสานมีพิธีแหกนาหรือแรกนา เลี้ยงผีตาแฮก มีงานบุญเพื่อเลี้ยงผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน เป็นต้น

ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านรู้ว่ามีมนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งของจักรวาล ซึ่งเต็มไปด้วยความเร้นลับ มีพลังและอำนาจที่เขาไม่อาจจะหาคำอธิบายได้ ความเร้นลับดังกล่าวรวมถึงญาติพี่น้องและผู้คนที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านยังสัมพันธ์กับพวกเขา ทำบุญและรำลึกถึงอย่างสม่ำเสมอทุกวันหรือในโอกาสสำคัญ ๆ นอกนั้น เป็นผีดีผีร้าย สิ่งเหล่านี้สิ่งสถิตอยู่ในสิ่งต่าง ๆ ในโลก ในจักรวาลและอยู่บนสวรรค์

การทำมาหากิน

แม้วิถีชีวิตของชาวบ้านเมื่อก่อนจะดูเรียบง่ายกว่าทุกวันนี้ และยังอาศัยธรรมชาติและแรงงานเป็นหลักในการทำมาหากิน แต่พวกเขาก็ต้องใช้สติปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาเพื่อให้จะได้อยู่รอด ทั้งนี้เพราะปัญหาต่าง ๆ ในอดีตก็ยังมีไม่น้อย โดยเฉพาะเมื่อครอบครัวมีสมาชิกมากขึ้น จำเป็นต้องขยายที่ทำกิน ต้องหักร้างถางพง บุกเบิกพื้นที่ทำกินใหม่ การปรับพื้นที่ป่านคันทนาเพื่อทำนาซึ่งเป็นงานที่หนัก การทำไร่ทำนา ปลุกพืชเลี้ยงสัตว์และดูแลรักษาให้เติบโตและได้ผล เป็นงานที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถการจับปลา สัตว์ก็มีวิธีการ บางคนมีความสามารถมาก รู้ว่าเวลาไหนที่ใดและวิธีใดจะจับปลาได้ดีที่สุด คนที่ไม่เก่งก็ต้องใช้เวลานานและได้ปลาน้อย การล่าสัตว์ก็เช่นเดียวกัน

การจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ก็เป็นความรู้ความสามารถที่มีมาแต่โบราณ คนทางภาคเหนือรู้จักบริหารน้ำเพื่อการเกษตรและการบริโภคต่าง ๆ โดยการจัดระบบเหมืองฝายมีการจัดแบ่งปันน้ำกันตามระบบประเพณีที่สืบทอดกันมา มีหัวหน้าที่ทุกคนยอมรับ มีคณะกรรมการจัดสรรน้ำตามสัดส่วนและตามพื้นที่ทำกินนับเป็นความรู้ที่ทำให้ชุมชนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ใกล้ลำน้ำ ไม่ว่าต้นน้ำหรือปลายน้ำ ได้รับการแบ่งปันน้ำอย่างยุติธรรม ทุกคนได้ประโยชน์และอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ชาวบ้านรู้จักการแปรรูปผลิตผลในหลายรูปแบบ การถนอมอาหารให้กินได้นาน การดองการหมัก เช่น ปลาร้า น้ำปลา ผักดอง ปลาเค็ม เนื้อเค็ม ปลาแห้ง เนื้อแห้ง การแปรรูปข้าวก็ทำได้มากมายนับร้อยชนิด เช่น ขนมห่าง ๆ และพิธีกรรมและแต่ละงานบุญประเพณี มีข้าวและขนมในรูปแบบไม่ซ้ำกันตั้งแต่ขนมจีน สังขยา ไปถึงขนมในงานสารท กาละแม ขนมหครก และอื่น ๆ ซึ่งยังพอมิให้เห็นอยู่จำนวนหนึ่ง ในปัจจุบันส่วนใหญ่ปรับเปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อขาย หรือเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน

ความรู้เรื่องการปรุงอาหารก็มีอยู่มากมายแต่ละท้องถิ่นมีรูปแบบและรสชาติแตกต่างกันไปมีมากมายนับร้อยนับพันชนิด แม้ในชีวิตประจำวันจะมีเพียงไม่กี่อย่าง แต่โอกาสงานพิธี งานเลี้ยง งานฉลองสำคัญ จะมีการจัดเตรียมอาหารอย่างดีและพิถีพิถัน

การทำมาหากินในประเพณีเดิมนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ การเตรียมอาหาร การจัดขนมและผลไม้ไม่ได้เป็นเพียงเพื่อให้รับประทานแล้วอร่อย แต่ให้ได้ความสวยงาม ทำให้สามารถสัมผัสกับอาหารนั้นไม่เพียงแต่ทางปากและรสชาติของลิ้น แต่ทางตาและทางใจ การเตรียมอาหารเป็นงานศิลปะที่ปรุงแต่งด้วยความตั้งใจ ใช้เวลา ฝีมือ และความรู้ความสามารถ

ชาวบ้านสมัยก่อนใหญ่จะทำนาเป็นหลักเพราะเมื่อมีข้าวแล้วก็สบายใจ อย่างอื่นพอหาได้จากธรรมชาติ เสริ่งหนานาก็จะทำงานหัตถกรรม การทอผ้า ทำเสื่อ เลี้ยงไหม ทำเครื่องมือสำหรับจับสัตว์ เครื่องมือการเกษตร และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็น หรือเตรียมพื้นที่เพื่อการทำนาครั้งต่อไป

หัตถกรรมเป็นทรัพย์สินและมรดกทางภูมิปัญญาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอย่างหนึ่งของบรรพบุรุษเพราะเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อและคุณค่าต่าง ๆ ที่สั่งสมมาแต่มนาน ลายผ้าไหม ผ้าฝ้าย ฝีมือในการทออย่างประณีต รูปแบบเครื่องมือที่สานด้วยไม้ไผ่ แลอุปกรณ์เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ เครื่องดนตรี เครื่องเล่น สิ่งเหล่านี้ได้ถูกบรรจงสร้างขึ้นมาเพื่อการใช้สอย การทำบุญหรือการอุทิศให้ใครคนหนึ่ง ไม่ใช่เพื่อการค้าขาย

ชาวบ้านทำมาหากินเพียงเพื่อการยังชีพ ไม่ได้ทำเพื่อขาย มีการนำผลิตผลส่วนหนึ่งไปแลกสิ่งของที่จำเป็นที่ตนเองไม่มี เช่น นำข้าวไปแลกเกลือ พริก ปลา ไก่ หรือเสื่อผ้า การขายผลิตผลมีแต่เพียงส่วนน้อย และเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อเสียภาษีให้รัฐ ชาวบ้านนำผลิตผล เช่น ข้าว ไปขายในเมืองให้กับพ่อค้าหรือขายให้กับพ่อค้าท้องถิ่นเช่นทางภาคอีสานเรียกว่า “นายฮ้อย” คนเหล่านี้จะนำผลิตผลบางอย่าง เช่น ข้าว ปลาร้า วัว ควาย ไปขายในที่ไกล ๆ ทางภาคเหนือมีพ่อค้าวัวต่าง ๆ เป็นต้น

แม้ว่าความรู้เรื่องการค้าขายของคนสมัยก่อนไม่อาจจะนำมาใช้ในระบบตลาดเช่นปัจจุบันได้ เพราะสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก แต่การค้าที่มีจริยธรรมของพ่อค้าในอดีต ที่ไม่ได้หวังแต่เพียงกำไร แต่คำนึงถึงการช่วยเหลือแบ่งปันกันเป็นหลัก ยังมีคุณค่าสำหรับปัจจุบันนอกนั้น ในหลายพื้นที่ในชนบท ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของยังมีอยู่ โดยเฉพาะในพื้นที่ยากจนซึ่งชาวบ้านไม่มีเงินสด แต่มีผลิตผลต่าง ๆ ระบบการแลกเปลี่ยนไม่ได้ยึดหลักมาตราชั่งวัดหรือการตีราคาของสิ่งของ แต่แลกเปลี่ยนโดยการคำนึงถึงสถานการณ์ของผู้แลกทั้งสองฝ่าย คนที่เอาปลาหรือไก่มาของแลกข้าว อาจจะได้ข้าวเป็นถังเพราะเจ้าของข้าวคำนึงถึงความจำเป็นของครอบครัวเจ้าของไก่ ถ้าหากตีราคาเป็นเงินข้าวหนึ่งถังย่อมมีค่าสูงกว่าไก่หนึ่งตัว

การอยู่ร่วมกันในสังคม

การอยู่ร่วมกันในชุมชนดั้งเดิมนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องไม่ว่าที่ตระกูล ซึ่งได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ หรือสืบทอดบรรพบุรุษจนนับญาติกันได้ทั้งชุมชน มีคนเฒ่าคนแก่ที่ชาวบ้านเคารพนับถือเป็นผู้นำ หน้าที่ของผู้นำไม่ใช่การสั่ง แต่เป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา มีความแม่นยำในกฎระเบียบประเพณีการดำเนินชีวิต ตัดสินไกล่เกลี่ยหากเกิดความขัดแย้ง ช่วยกันแก้ไขปัญหาดัง ๆ ที่เกิดขึ้น

ปัญหาในชุมชนก็มีไม่น้อย ปัญหาการทำมาหากิน ฝนแล้ง น้ำท่วม โรคระบาด โจรลักวัวควาย เป็นต้น นอกจากนั้น ยังมีปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนหรือระหว่างชุมชน การละเมิดกฎหมายประเพณี ส่วนใหญ่จะเป็นการ “ผิดผี” คือ ผีของบรรพบุรุษ ผู้ซึ่งได้สร้างกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ไว้ เช่น กรณีที่ชายหนุ่มถูกเนื้อต้องตัวหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน เป็นต้น หากเกิดการผิดผีขึ้นมา ก็ต้องมีพิธีกรรมขอขมา โดยมีคนเฒ่าคนแก่เป็นตัวแทนของบรรพบุรุษ มีการว่ากล่าวสั่งสอนและชดเชยการทำผิดนั้นตามกฎหมายที่วางไว้

ชาวบ้านอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ยามเกิดอุบัติเหตุเภทภัย ยามที่โจรขโมยวัวควาย ข้าวของ การช่วยเหลือกันทำงานที่เรียกกันว่า การลงแขก ทั้งแรงกายแรงใจที่มีอยู่ก็จะแบ่งปันช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน การแลกเปลี่ยนสิ่งของ อาหารการกิน และอื่น ๆ จึงเกี่ยวข้องกับวิถีของชุมชน ชาวบ้านช่วยกันเก็บเกี่ยวข้าว สร้างบ้าน หรืองานอื่นที่ต้องการคนมาก ๆ เพื่อจะได้เสร็จโดยเร็ว ไม่มีการจ้าง

กรณีตัวอย่างจากการปลูกข้าวของชาวบ้าน ถ้าปีหนึ่งชาวนาปลูกข้าวได้ผลดี ผลิตผลที่ได้จะใช้เพื่อการบริโภคในครอบครัว ทำบุญที่วัดเผื่อแผ่ให้พี่น้องที่ขาดแคลน แลกของ และเก็บไวเผื่อว่าปีหน้าฝนอาจแล้ง น้ำอาจท่วม ผลิตผลอาจไม่ดี.

ในชุมชนต่าง ๆ จะมีผู้มีความรู้ความสามารถหลากหลาย บางคนเก่งทางการรักษาโรค บางคนเก่งทางการเพาะปลูกพืช บางคนเก่งทางการเลี้ยงสัตว์ บางคนทางด้านดนตรีการละเล่น บางคนเก่งทางด้านพิธีกรรม คนเหล่านี้ต่างก็ใช้ความสามารถเพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยไม่ถือเป็นการตอบแทนอย่างมากมายมี “ค่าครู” แต่เพียงเล็กน้อย ซึ่งปรกติแล้ว เงินจำนวนนั้นก็ใช้สำหรับเครื่องมือประกอบพิธีกรรม หรือเพื่อทำบุญที่วัดมากกว่าที่หมดยาหรือบุคคลผู้นั้นจะเก็บไว้ใช้เอง เพราะแท้ที่จริงแล้ว “วิชา” ที่ครูถ่ายทอดมาให้แก่ลูกศิษย์จะต้องนำไปใช้เพื่อประโยชน์แก่สังคม ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว การตอบแทนจึงไม่ใช่เงินหรือสิ่งของเสมอไป แต่เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยวิธีการต่าง ๆ

ด้วยวิถีชีวิตเช่นนี้ จึงมีคำถามเพื่อเป็นการสอนคนรุ่นหลังว่า ถ้าหากคนหนึ่งจับปลาซ่อนตัวใหญ่ได้หนึ่งตัว ทำอย่างไรจึงจะกินได้ทั้งปี คนสมัยนี้อาจจะบอกว่า ทำปลาเค็ม ปลาจืด หรือเก็บรักษาด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่คำตอบที่ถูกต้อง คือ แบ่งปันให้พี่น้องเอนบ้าน เพราะเมื่อเขาได้ปลา เขาก็จะทำกับเราเช่นเดียวกัน

ชีวิตทางสังคมของหมู่บ้านมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดกิจกรรมของส่วนรวจะทำการที่วัด งานบุญประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนการละเล่นมหรสพ พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ เป็นครูที่สอนลูกหลานผู้ชายซึ่งไปรับใช้พระสงฆ์หรือ “บวชเรียน” ทั้งนี้เพราะก่อนนี้ยังไม่มีโรงเรียน วัดจึงเป็นทั้งโรงเรียนและหอประชุมเพื่อกิจกรรมต่าง ๆ ต่อเมื่อโรงเรียนมีขึ้นและแยกออกจากวัด บทบาทของวัดและของพระสงฆ์จึงเปลี่ยนไป

งานบุญประเพณีในชุมชนแต่ก่อนมีอยู่ทุกเดือน ต่อมาก็ลดลงไป หรือสองสามหมู่บ้านร่วมกันจัด หรือผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกัน เช่น งานเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นงานใหญ่ หมู่บ้านเล็ก ๆ ไม่อาจจะจัดได้ทุกปี งานเหล่านี้ทั้งความเชื่อ พิธีกรรมและความสนุกสนาน ซึ่งชุมชนแสดงออกร่วมกัน

ระบบคุณค่า

ความเชื่อในกฎเกณฑ์ประเพณีเป็นระเบียบทางสังคมของชุมชนดั้งเดิม ความเชื่อนี้เป็นรากฐานของระบบคุณค่าต่าง ๆ ความกตัญญูรู้คุณต่อพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ความเมตตาเอื้ออาทรต่อผู้อื่น ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติรอบตัวและในสากลจักรวาล

ความเชื่อ “ผี” หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติเป็นที่มาของการดำเนินชีวิตทั้งของส่วนบุคคลและของชุมชนโดยรวม การเคารพในผีปู้ตาหรือผีปู้ย่า ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นลูกหลานของปู้ตาคนเดียวกัน รักษาป่าที่มีบ้านเล็ก ๆ สำหรับผีปลุกอยู่ติดหมู่บ้าน ผีป่าทำให้คนตัดไม้ด้วยความเคารพ ขออนุญาต เลิกตัดต้นไม้และปลุกทดแทน ไม่ทิ้งสิ่งสกปรกลงแม่น้ำด้วยความเคารพในแม่คงคา กินข้าวด้วยความเคารพในแม่โพสพ คนโบราณกินข้าวเสร็จจะไหว้ข้าว

พิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นพิธีรื้อฟื้น กระชับหรือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน คนจะเดินทางไกล หรือกลับจากการเดินทาง สมาชิกใหม่ในชุมชน คนป่วยหรือกำลังฟื้นไข้ คนเหล่านี้จะได้รับพิธีสู่ขวัญ เพื่อเป็นสิริมงคล มีความอยู่เย็นเป็นสุข นอกนั้นยังมีพิธีสืบชะตาชีวิตของบุคคลหรือของชุมชน

นอกจากพิธีกรรมกับคนแล้ว ยังมีพิธีกรรมกับสัตว์และธรรมชาติ มีพิธีสู่ขวัญข้าว สู่ขวัญควาย สู่ขวัญเกวียน เป็นการแสดงออกถึงการขอบคุณ การขอขมา พิธีดังกล่าวไม่ได้มีความหมายถึงว่าสิ่งเหล่านี้มีจิตมีผีในตัวเอง แต่เป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์กับจิตและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นสากล ในธรรมชาติทั้งหมด ทำให้ผู้คนมีความสัมพันธ์อันดีกับทุกสิ่ง คนขับแท็กซี่ในกรุงเทพฯ ที่มาจากหมู่บ้าน ยังซื้อดอกไม้แล้วแขวนไว้ที่กระจกในรถ ไม่ใช่เพื่อเซ่นไหว้ผีในรถแท็กซี่ แต่เป็นการรำลึกถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลจักรวาล รวมถึงที่สิ่งอยู่ในรถคันนั้น

ผู้คนสมัยก่อนมีความสำนึกในข้อจำกัดของตนเอง รู้ว่ามนุษย์มีความอ่อนแอและเปราะบาง หากไม่รักษาความสัมพันธ์อันดีและไม่คงความสมดุลกับธรรมชาติรอบตัวไว้ เขาคงไม่สามารถมีชีวิตได้อย่างเป็นสุขและยืนนาน ผู้คนทั่วไปจึงไม่มีความอดกล้ำในความสามารถของตน ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน และรักษากฎระเบียบประเพณีอย่างเคร่งครัด

ชีวิตของชาวบ้านในรอบหนึ่งปีจึงมีพิธีกรรมทุกเดือน เพื่อแสดงออกถึงความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม ระหว่างคนกับธรรมชาติ และระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ดังกรณีงานบุญประเพณีของชาวภาคอีสานที่เรียกว่า ฮีตสิบสอง คือ

เดือนอ้าย (เดือนที่หนึ่ง) บุญเข้ากรรม ให้พระภิกษุเข้าปริวาสกรรม

เดือนยี่ (เดือนที่สอง) บุญคูณลาน ให้นำข้าวมากองกันที่ลาน ทำพิธีก่อนนวด

เดือนสาม บุญข้าวจี่ ให้ถวายข้าวข้าวจี่ (ข้าวเหนียวปั้นชุบไข่ทาเกลื่อนนำไปย่างไฟ)

เดือนสี่ บุญพระเวส ให้ฟังเทศน์มหาชาติคือ เทศน์เรื่องพระเวสสันดรชาดก

เดือนห้า บุญสงน้ำ หรือบุญสงกรานต์ ให้สงน้ำพระ ผู้เฒ่าผู้แก่

เดือนหก บุญบั้งไฟ บูชาพญาแถน ตามความเชื่อเดิม และบุญวิสาขบูชา ตามความเชื่อของชาวพุทธ

เดือนเจ็ด บุญซำฮะ (บุญซำระ) ให้บนบานพระภูมิเจ้าที่ เลี้ยงผีปู้ตา

เดือนแปด บุญเข้าพรรษา

เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ

เดือนสิบ บุญข้าวสาก ทำบุญเช่นเดือนเก้ารวมให้ผีไม่มีญาติ (ภาคใต้มีพิธีคล้ายกัน คือ งานพิธีเดือนสิบ ทำบุญให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว แบ่งข้าวปลาอาหารส่วนหนึ่งให้แก่ผีไม่มีญาติ พวกเด็ก ๆ ชอบแย่งกันเอาของที่แบ่งให้ผีไม่มีญาติหรือเปรต เรียกว่า “การชิงเปรต”)

เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา

เดือนสิบสอง บุญกฐิน จัดงานกฐินและลอยกระทง

ภูมิปัญญาชาวบ้านในสังคมปัจจุบัน

ภูมิปัญญาชาวบ้านได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน

ความรู้จำนวนมากได้สูญหายไปเพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอด เช่น การรักษาพื้นบ้านบางอย่าง การใช้ยาสมุนไพรบางชนิด เพราะหมอยาที่เก่ง ๆ ได้เสียชีวิตโดยไม่ได้ถ่ายทอดให้กับคนอื่น หรือถ่ายทอดแต่คนต่อมาไม่ได้ปฏิบัติเพราะชาวบ้านไม่นิยมเหมือนเมื่อก่อน ใช้ยาสมัยใหม่และไปหาหมอที่โรงพยาบาลหรือคลินิกง่ายกว่า งานหัตถกรรมทอผ้าหรือเครื่องเงิน เครื่องเงิน แม้จะยังเหลืออยู่ไม่น้อย แต่ก็ได้ถูกพัฒนาไปเป็นการค้า ไม่สามารถรักษาคุณภาพและฝีมือแบบดั้งเดิมไว้ได้ ในการทำมาหากินมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัยใช้รถไถแทนควาย รถอีแต่นแทนเกวียน

การลงแขกทำนาและปลูกสร้างบ้านเรือนก็เกือบจะหมดไป มีการจ้างงานกันมากขึ้น แรงงานก็หายากกว่าแต่ก่อน ผู้คนอพยพย้ายถิ่น บ้างก็เข้าเมือง บ้างก็ไปทำงานที่อื่น ประเพณีงานบุญก็เหลือไม่มาก ทำได้ก็ต่อเมื่อลูกหลานที่จากบ้านไปทำงานกลับมาเยี่ยมบ้านในเทศกาลสำคัญ ๆ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ เข้าพรรษา เป็นต้น

สังคมสมัยใหม่มีระบบการศึกษาในโรงเรียนมีอนามัยและโรงพยาบาล มีโรงหนัง วิทย์ โทรทัศน์ และเครื่องบันเทิงต่าง ๆ ทำให้ชีวิตทางสังคมของชุมชนหมู่บ้านเปลี่ยนไป มีตำรวจมีโรงเรียน มีเจ้าหน้าที่ราชการ ฝ่ายปกครองฝ่ายพัฒนา และอื่น ๆ เข้าไปในหมู่บ้าน บทบาทของวัด พระสงฆ์ และคนเฒ่าคนแก่เริ่มลดน้อยลงไป

การทำมาหากินก็เปลี่ยนไปจากการทำเพื่อยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อการขาย ผู้คนต้องการเงินเพื่อซื้อเครื่องบริโภคต่าง ๆ ทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป ผลิตผลจากป่าก็หมด สถานการณ์เช่นนี้ ทำให้ผู้นำการพัฒนาชุมชนหลายคนที่มีบทบาทสำคัญในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ เริ่มเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน หน่วยงานทางภาครัฐและภาคเอกชนให้การสนับสนุน และส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ฟื้นฟู ประยุกต์ และค้นคิดสิ่งใหม่ ความรู้ใหม่เพื่อประโยชน์สุขของสังคม

ปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรทฤษฎีใหม่

ประวัติ

ชื่อ นายชรินทร์ กลั่นแสม

เกิดเมื่อวันที่ 5 มีนาคม 2503

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 91 หมู่ที่ 7 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอนองปรี จังหวัดกาฬสินธุ์

จบการศึกษา มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.6)

ประกอบอาชีพหลักคือ

- เกษตรกรรม ตามแนวทางพระราชดำริ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยทำการเกษตรผสมผสาน บนพื้นที่ 8 ไร่ ได้ปลูกผลไม้และพืชผักสวนครัวต่างๆ ไว้สำหรับบริโภคและจำหน่าย
- ช่างตัดผม

ความสามารถเฉพาะ

- มีความสามารถผลิตปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพไว้ใช้เอง
- ผลงานที่ผ่านมา
- เป็นวิทยากรประจำโครงการห้วยองคตอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอนองปรี จังหวัดกาฬสินธุ์
- เป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
- เป็นผู้นำชุมชนด้านการจัดกิจกรรมเทิดทูลและความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น

รางวัลเกียรติคุณที่ได้รับ

- อสม.ดีเด่น
- เกษตรกรดีเด่นจังหวัดกาฬสินธุ์
- ทหารผ่านศึกนอกประจำการดีเด่น (ภาคกลาง)

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ได้นำความรู้ เรื่องการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ การทำปุ๋ยหมัก และการทำน้ำหมักชีวภาพ จัดอบรม และเผยแพร่ให้กับเกษตรกรรายอื่นๆได้นำไปใช้

ปราชญ์ชาวบ้านด้านมัคทายก

ประวัติ

ชื่อ นายอนันต์ ธรรมมะ

เกิดเมื่อวันที่ 1 กันยายน 2513

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 63/1 หมู่ที่ 5 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี
จบการศึกษา มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.3)

ประกอบอาชีพหลักคือ

พนักงานจ้างเทศบาลตำบล

ความสามารถเฉพาะ

- มีความรู้ความสามารถ และความชำนาญในการปฏิบัติศาสนพิธี หรือเป็นมัคทายกตามวัด เวลาทำบุญตามบ้านเวลาจัดงานทำบุญ งานแต่งงาน งานบวช งานศพ เวลานำสวดพระสงฆ์ - อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.)

ผลงานที่ผ่านมา

ช่วยงานภายในวัดถ้ำวังหิน วัดเขาใหญ่ สำนักปฏิบัติธรรม และช่วยงานบุญต่างๆภายในหมู่บ้าน

รางวัลเกียรติคุณที่ได้รับ

-

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ได้นำความรู้เรื่องธรรมะไปถ่ายทอดให้กับเด็กนักเรียน และเยาวชน

ปราชญ์ชาวบ้านด้านการเพาะเห็ดนางฟ้า

ประวัติ

ชื่อ นายวุฒติชัย แก้วดอนไพร

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 12/24 หมู่ที่ 2 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอนองปรี จังหวัดกาฬสินธุ์

ประกอบอาชีพหลักคือ

เกษตรกรรม

ความเป็นมา

เห็ดเป็นอาหารที่รู้จักกันมานาน เป็นอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง อุดมไปด้วยโปรตีนเทียบเท่าเนื้อสัตว์ เป็นที่นิยมในการบริโภคและในปัจจุบันเห็ดชนิดต่างๆ ยังไม่เพียงพอต่อการบริโภค ดังนั้นการเพาะเห็ดจึงสามารถเพาะเพื่อบริโภคในครัวเรือนหรือทำเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่ม นอกจากนั้นยังเป็นการนำรายได้มาสู่ชุมชนอีกด้วย

วิธีการ/ขั้นตอน

นำก้อนเชื้อเห็ดไปวางเรียงซ้อนกันในโรงเรือนโดยใช้อิฐบล็อกจากวางเรียงเป็นฐาน รดน้ำที่ก้อนเชื้อเห็ดจากบนล่างทุกเช้าและเย็นโดยรักษาความชื้น ในโรงเรือน 70-90 % เมื่อเห็ดออกดอกมีขอบดอกงุ้มอยู่ ให้ทำการเก็บ โดยจับที่โคนดอกทั้งช่อโยกซ้ายขวา-บนล่าง และดึงออกให้มีโคนติดมาด้วย พักก้อน 4-5 วัน คือหยุดให้น้ำ รอให้ดอกเห็ดแทงหน่อใหม่ จากนั้นเริ่มให้น้ำใหม่และรอเก็บผลผลิตในรอบต่อไป

ปัจจัยความสำเร็จ

ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

ปราชญ์ชาวบ้านด้านการเกษตรผสมผสาน

ประวัติ

ชื่อ นายธานี ส่องแสง

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 37/2 หมู่ที่ 3 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี

ประกอบอาชีพหลักคือ

เกษตรกรรม

ความเป็นมา

การทำเกษตรโดยยึดแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงอาศัยการเกื้อกูลกันระหว่างสิ่งมีชีวิตภายในสวน ไม่ว่าจะเป็นพืชกับพืช พืชกับสัตว์ การจัดการด้านโรคและแมลง การใช้หลักการเกษตรผสมผสานพึ่งพาธรรมชาติ ลดการใช้สารเคมีเน้นการใช้สารสกัดชีวภาพในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช ใช้เศษซากพืชคลุมดินเพื่อรักษาความชุ่มชื้นในดิน และการย่อยสลายก็ทำให้ต้นไม้ได้ธาตุอาหารไปด้วย ต้นทุนการผลิตลดลงกำไรมากขึ้นแรงงานที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นแรงงานภายในครัวเรือน มีจ้างแรงงานบ้างในช่วงเก็บผลผลิต มีการใช้ภูมิปัญญาแบบผสมผสาน

วิธีการ/ขั้นตอน

การจัดการการเกษตรแบบสวนผสมต้องมีการจัดการที่ดีสามารถออกแบบวางแผนสวน ที่ถูกต้องและตัดสินใจเลือกว่าควรปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ชนิดใดอะไรในไร่นาสวนผสมของตน โดยกิจกรรมที่ต้องทำต้องไม่เป็นศัตรูซึ่งกันและกันและกันและต้องรู้ว่าเมื่อดำเนินกิจกรรมไปแล้วจะขายได้อย่างไร

ปัจจัยความสำเร็จ

เกษตรกรมีเศรษฐกิจที่พอเพียง จึงเป็นผลให้มีสภาพความเป็นอยู่และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ปราชญ์ชาวบ้านด้านการทำน้ำหมักชีวภาพ

ประวัติ

ชื่อ นายประสาน เกิดศิริ

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 261 หมู่ที่ 3 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี

ประกอบอาชีพหลักคือ

เกษตรกรรม

ความเป็นมา

น้ำหมักชีวภาพหรือน้ำสกัดชีวภาพหรือปุ๋ยน้ำจุลินทรีย์ ตามแต่ที่จะเรียกเป็นสารละลายเข้มข้นที่ได้จากการหมักเศษพืชหรือสัตว์ กับสารที่ให้ความหวานจนถูกย่อยสลายโดยจุลินทรีย์ ซึ่งเมื่อผ่านกระบวนการแล้วจะได้สารละลายเข้มข้นสีน้ำตาล ประกอบไปด้วยจุลินทรีย์ และสารอินทรีย์หลายชนิด เพื่อใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ด้านการปุ๋ยสัตว์ ด้านประมง ด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

วิธีการ/ขั้นตอน

น้ำหมักชีวภาพ สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการชักล้างได้ โดยมีสูตรให้นำผลไม้ เปลือกผลไม้ (ผักส้มป่อย มะคำดีควาย มะนาว ฯลฯ) 3 ส่วน น้ำตาลทรายแดงหรือน้ำตาลอ้อย 1 ส่วน และน้ำ 10 ส่วน ใส่รวมกันในภาชนะปิดฝาให้สนิท โดยให้เหลือช่องว่างไว้ประมาณ 1 ใน 5 ของขวด/ถัง แล้วหมั่นเปิดฝาคลายแก๊สออก โดยต้องวางไว้ในที่ร่ม อย่าให้ถูกแสงแดด หมักไว้นาน 3 เดือน ก็จะได้น้ำหมักชีวภาพ สำหรับซักผ้า หรือล้างจานได้ ซึ่งสูตรนี้แม้ว่าผ้าจะมีราขึ้น หากนำผ้าไปแช่ทิ้งไว้ในน้ำหมักชีวภาพก็สามารถซักออกได้

ปัจจัยความสำเร็จ

มีความตั้งใจและทดลองทำพร้อมทั้งพัฒนาสูตรอยู่เสมอ

ปราชญ์ชาวบ้านด้านการทำนํ้ายาเอนกประสงค์จากพืชสมุนไพร

ประวัติ

ชื่อ นางสาวรศ สร้อยบุญศรี

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 196 หมู่ที่ 3 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี

ประกอบอาชีพหลักคือ

เกษตรกรรม

ความเป็นมา

การทำนํ้ายาเอนกประสงค์จากพืชสมุนไพร เป็นการนำผลผลิตทางการเกษตรที่มีอยู่มาก เช่น สับปะรด มะนาว มะกรูด เป็นต้น มาทำเป็นนํ้าหมักผสม เข้ากับส่วนผสมเคมีต่างๆ จนเป็นนํ้ายาเอนกประสงค์ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ และก่อให้เกิดเป็นอาชีพเสริมแก่สมาชิกกลุ่มและนํารายได้มาสู่ชุมชนได้อีกด้วย

วิธีการ/ขั้นตอน

1. กวน N70 จากสถานะเหลวสีใสให้ข้นกลายเป็นสีขาวขุ่น
2. ค่อยๆ ใส่เกลือประมาณ 0.5 กก. แล้วกวนให้เป็นเนื้อเดียวกัน
3. ค่อยๆ เติมนํ้าหมักแล้วคน (เบา) ให้เป็นเนื้อเดียวกัน
4. ค่อยๆ เติมนํ้าเปล่าแล้วคน (เบา)
5. ค่อยๆ คนให้ไปในทางเดียวกัน ให้ส่วนผสมทุกอย่างเป็นเนื้อเดียวกัน
6. ค่อยๆ เติมนํ้าและนํ้าหมักทีละน้อยแล้วค่อยๆ คนให้เป็นเนื้อเดียวกัน รักษาความหนืดไว้ถ้า

ความหนืดลดลงให้เติมเกลือ

7. กวนจนส่วนผสมและพืชผลทางการเกษตรที่คั้นนํ้าแล้วเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วตั้งพักไว้ 24 ชม. ให้ฟองยุบตัวแล้วบรรจุใส่ภาชนะ

ปัจจัยความสำเร็จ

มีความตั้งใจและทดลองทำพร้อมทั้งพัฒนาสูตรอยู่เสมอ

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน สานตะกร้าจากเชือกฟาง

ประวัติ

ชื่อ นางปราณี รุ่งรัตน์พงษ์พร

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 6/8 หมู่ที่ 3 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี

ประกอบอาชีพหลักคือ

เกษตรกรรม

ความเป็นมา

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านห้วยแม่ระวางส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร จึงใช้เวลาว่างจากการทำไร่่อ้อยให้เกิดประโยชน์ โดยมีวิทยากรจากกรมพัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดกาญจนบุรี มาสอนทำตะกร้าจากเชือกมัดฟาง จนได้ขึ้นทะเบียน OTOP และไปออกบูทแสดงสินค้าตามงานต่างๆ

วิธีการ/ขั้นตอน

นำเชือกมัดฟางที่เลือกไว้ตามขนาด สี ที่ต้องการมาตัดตามความยาว เริ่มจากการสานโครงตะกร้า สานตะกร้า สานก้นตะกร้า ขึ้นลายตัวตะกร้าและหูตะกร้า ตามลำดับ สานตามแบบที่ต้องการ

ปัจจัยความสำเร็จ

สินค้าที่ผลิตเกิดจากการใช้ฝีมือหัตถกรรมใช้แรงงานคน มีความละเอียด และต้องอาศัยความเพียร พยายามและความคิดลายตะกร้าใหม่ๆอยู่เสมอ

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน การเกษตรแบบผสมผสาน

ประวัติ

ชื่อ นายภานุ ภานุไพบงค์

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 5 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอนongปรีอ จังหวัดกาญจนบุรี

ประกอบอาชีพหลักคือ

เกษตรกรรม

ความเป็นมา

เป็นหนึ่งในราษฎรที่ได้รับการจัดสรรพื้นที่สำหรับทำกิน จากโครงการห้วยองคตอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จำนวน 16 ไร่ นำมาแบ่งเป็นที่อยู่อาศัยส่วนหนึ่ง ที่เหลือใช้ทำกินเป็นแปลงเกษตรทฤษฎีใหม่ แบบผสมผสาน โดยขุดสระน้ำไว้ 2 สระ ในสระปล่อยปลา ขอบสระปลูกพืชผักสวนครัวสลับกับไม้ผล เลี้ยงไก่เพื่อกินไข่และเนื้อ ควบคู่กับการปลูกปาล์มและกล้วยแซมในร่อง

วิธีการ/ขั้นตอน

การปลูกปาล์ม เริ่มจากเตรียมเรือนเพาะชำ และพ่นสารเคมีป้องกันกำจัดโรค-แมลง ตัดต้นกล้าผิปกติออก ขุดหลุมปลูกและตากหลุมไว้ 10 วัน ใส่ปุ๋ยรองก้นหลุม ควรใช้ร็อกฟอสเฟตอัตรา 250 กรัมต่อหลุม ก่อนนำต้นกล้าลงปลูก ควรคลุกเคล้าดินกับปุ๋ยและอัดให้แน่น การปลูกซ่อมควรทำภายใน 1 เดือน

ปัจจัยความสำเร็จ

การพิจารณาแหล่งพันธุ์และแหล่งเพาะกล้าปาล์มน้ำมันที่มีอายุ 18 เดือนขึ้นไป เพราะจะทำให้ต้นปาล์มตกผลเร็ว

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน เกษตรพอเพียง

ประวัติ

ชื่อ นายชาญ ทองศรี

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 5 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี

ประกอบอาชีพหลักคือ

เกษตรกรรม

ความเป็นมา

ดีปลีเป็นพืชเดียวกันกับชะพลูและพลู กลิ่นหอมเป็นสิ่งที่คู่กันกับพืชในวงศ์นี้ เพราะมีน้ำมันหอมระเหยซ่อนอยู่ในลำต้นและผลดีปลีนั้นจะนำไปก็เหมือนพืชผักที่ไม่ค่อยมีคนรู้จักได้ยืนแต่ชื่อว่า เป็นเครื่องเทศชนิดหนึ่ง แต่ต้น ผล ใบนั้นจะมีรูปร่างอย่างไรก็ไม่รู้เลยว่าแต่ต้นเลย ดีปลีที่เป็นเครื่องเทศแล้วก็มีไม่มากคนที่รู้จัก นอกจากคนที่ใช้บ่อยๆ

วิธีการ/ขั้นตอน

นำกิ่งแก่ๆ มาปักชำรดน้ำให้ชุ่ม พอรากงอกและต้นตั้งตัวได้ก็นำลงปลูกในแปลงที่เตรียมไว้ ใช้เสาไม้ที่แข็งแรงหรือใช้เสาซีเมนต์เพื่อทำหลักให้เลื้อยหรืออาจปล่อยให้ไต่ไปบนรั้ว กำแพงหรือต้นไม้อื่นๆ ใช้พื้นที่เพียงเล็กน้อยก็สามารถเป็นเจ้าของเถาดีปลีได้

ปัจจัยความสำเร็จ

ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอและเอาใจใส่ในการดูแล

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน การเลี้ยงไก่ไข่

ประวัติ

ชื่อ นายโอภาส สุตรอุดม

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 126 หมู่ที่ 5 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอนongปรี จังหวัดกาญจนบุรี

ประกอบอาชีพหลักคือ

เกษตรกรรม

ความเป็นมา

ถ้าพูดถึงวัตถุดิบที่นำมาทำอาหาร และที่ทุกบ้านต้องติดไว้ในครัวเรือนหรือตู้เย็น สิ่งนั้นที่จะขาดไม่ได้เลยก็คือ ไข่ไก่ ส่วนแหล่งที่มาของไข่นั้นก็มีทั้งแบบเลี้ยงเองตามธรรมชาติ กินเปลือกข้าว รำข้าว แมลง ตามท้องนาและอีกแบบที่นิยมเลี้ยงกันก็คือแบบโรงเรือน

วิธีการ/ขั้นตอน

การเลี้ยงไก่เพื่อให้ได้ไข่ฟองโต อายุการให้ไข่นานต้องให้อาหารที่มีประสิทธิภาพ จะเกิดโรคแทรกซ้อนน้อย อัตราการตายต่ำกว่าและอัตราการคัดทิ้งต่ำ สิ่งเหล่านี้อย่อมเป็นผลสืบเนื่องมาจากการจัดการเลี้ยงดูเอาใจใส่เป็นอย่างดี ตั้งแต่ลูกไก่ ไก่เล็ก ไกรุ่น ไก่สาวนั่นเอง ดังนั้นไก่ไข่หรือก่อนให้ไข่ถือว่าเป็นช่วงที่การลงทุนสูงที่สุด

ปัจจัยความสำเร็จ

ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอและเอาใจใส่ในการดูแล เมื่อไก่ได้รับความดูแลดีก็จะทำให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน การจักสานสุมไก่อ

ประวัติ

ชื่อ นายบุญธรรม สดแก้ว

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 101 หมู่ที่ 5 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอนongปรีอ จังหวัดกาญจนบุรี

ประกอบอาชีพหลักคือ

เกษตรกรรม

ความเป็นมา

ในหมู่บ้าน บ้านบารมี มีชาวบ้านจำนวนมากที่ชื่นชอบและนิยมกีฬาไก่ชน จึงมีการเลี้ยงไก่ชนเป็นจำนวนมากและอุปกรณ์ที่จำเป็นในการเลี้ยงดูไก่ชนอย่างใกล้ชิดคือสุมไก่อ ซึ่งสุมไก่อนี้สานได้ง่ายมีราคาถูกและใช้ประโยชน์ได้ดี การสานสุมไก่อนี้ได้สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านานมากสืบทอดมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ ซึ่งได้มีการสานสุมไก่อสืบทอดกันมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันก็ได้สานสุมไก่อเป็นอาชีพ

วิธีการ/ขั้นตอน

1. หาไม้ไผ่ขนาดพอดีไม้แก่หรืออ่อนเกินไป ผ่าลำไผ่ออกเป็นเส้นๆ เหลาตอกเส้นไผ่เป็นตอกยี่น ตอกยาว และตอกไผ่สั้น
2. ส่วนที่เป็นข้อไผ่นำมาเหลาเป็นตะขอข้อไผ่หลักหมุดยึดหัวสุม
3. ใช้ค้อนตอกตะขอข้อไผ่ หลักหมุดยึดหัวสุมบนพื้นดินลานกว้าง เพื่อยึดสุมไก่อไว้ ทำการสานขึ้นรูป สานตีนสุมและตัดปลายส่วนที่เกินออก

ปัจจัยความสำเร็จ

ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอและเอาใจใส่ในการดูแล เมื่อไก่อได้รับความดูแลดีก็จะทำให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน การปลูกสระระแห่น

ประวัติ

ชื่อ นายธเนศ ธมนวรรณ

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 145 หมู่ที่ 5 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอนongปรี จังหวัดกาญจนบุรี

ประกอบอาชีพหลักคือ

เกษตรกรรม

ความเป็นมา

สระระแห่น เป็นผักที่มีกลิ่นหอมสีเขียวสด เหมาะแก่การนำมาปรุงอาหารและตกแต่งอาหาร มีสาร อะโรมาทรลาฟี ช่วยทำให้ผ่อนคลาย สรรพคุณทางยาช่วยดับร้อน ถอนพิษไข้ ขับลม ขับเหงื่อ รักษาอาการขับลมร้อน ใช้ผสมยาหรือยาอมเพื่อให้เย็นชุ่มคอ รักษาอาการปวดศีรษะ ปากเป็นเลือด แก่พิษแมลงสัตว์กัดต่อย ช่วยห้ามเลือดกำด้าวได้ รักษาอาการปวดหู ตลอดจนรักษาอาการหน้ามีดตาลาย โดยนิยมนำสระระแห่นมาแปรรูปทำเป็นหมากฝรั่ง ลูกอมต่างๆ เป็นรสชาติ Mint

วิธีการ/ขั้นตอน

การปลูกสระระแห่นนั้นจะใช้วิธีปักลงไปแปลงปลูกเลย หรือจะชำในแปลงเพาะก่อนแล้วจึงย้ายมาปลูกก็ได้ ต้องเตรียมดินให้ร่วนซุย รดน้ำให้ชุ่ม ตัดยอดของลำต้นลำต้นยาวประมาณ 4-5 นิ้ว ปักจิ้มลงในแปลง ปักให้เอนทาบกับดิน รดน้ำอีกครั้งให้ชุ่มโรยแกลบทับ ประมาณ 4-5 วัน ก็จะแตกยอด

ปัจจัยความสำเร็จ

ใส่ใจในการรดน้ำ พรวนดิน เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี

ปราชญ์ชาวบ้านด้าน การทำของใช้จากเศษไม้

ประวัติ

ชื่อ นายประสิทธิ์ สุขเสริม

ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ หมู่ที่ 5 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอนongปรีอ จังหวัดกาญจนบุรี

ประกอบอาชีพหลักคือ

เกษตรกรรม

ความเป็นมา

กลุ่มผลิตของฝากจากเศษไม้ บ้านบารมีส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร จึงใช้เวลาว่างจากการทำเกษตรให้เกิดประโยชน์ โดยมีวิทยากรจากกรมพัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดกาญจนบุรี มาสอนทำโต๊ะจากเศษไม้ ทำของใช้ในครัวเรือน จนได้เป็นที่รู้จัก และไปออกบูทแสดงสินค้าตามงานต่างๆ

วิธีการ/ขั้นตอน

นำเศษไม้ที่เลือกไว้ตามขนาด ที่ต้องการมาตัดตามความยาว และประกอบให้เป็นแบบที่ต้องการ โดยใช้เครื่องมือ เครื่องจักร ในการทำให้เป็นไปตามแบบที่ลูกค้าต้องการ

ปัจจัยความสำเร็จ

สินค้าที่ผลิตเกิดจากการใช้ฝีมือหัตถกรรมใช้แรงงานคน ใช้เครื่องจักร มีความละเอียด และต้องอาศัยความเพียร พยายามและความคิดแบบใหม่ๆ อยู่เสมอ

ปราชญ์ชาวบ้านด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

ประวัติ

ชื่อ นายใหญ่ คำวงสุริวงษ์
ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 52 หมู่ที่ 7 ตำบลสมเด็จเจริญ อำเภอนongปรี จังหวัดกาญจนบุรี

ประกอบอาชีพหลักคือ

เกษตรกรรม

ความเป็นมา

เนื่องจากพื้นที่ตำบลสมเด็จเจริญ เป็นพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติ จึงเกิดการรวมกลุ่มกันในการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ให้คนอยู่กับป่าได้อย่างยั่งยืน มีการจัดอย่างเป็นระบบ มีการออกสำรวจป่าอย่างต่อเนื่อง มีการจัดการการใช้ประโยชน์จากป่า การทำแนวกันไฟ การทำฝายกั้นน้ำ เพื่อดูแลสัตว์ป่า

วิธีการ/ขั้นตอน

รวมกลุ่มกันในชุมชน นัดวันทำกิจกรรมร่วมกัน ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้รุ่นลูกหลานได้ทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์

ปัจจัยความสำเร็จ

เกิดความร่วมมือจากชุมชน ทำให้เกิดความสำเร็จในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

บอร์ดประชาสัมพันธ์

บอร์ดประชาสัมพันธ์

